

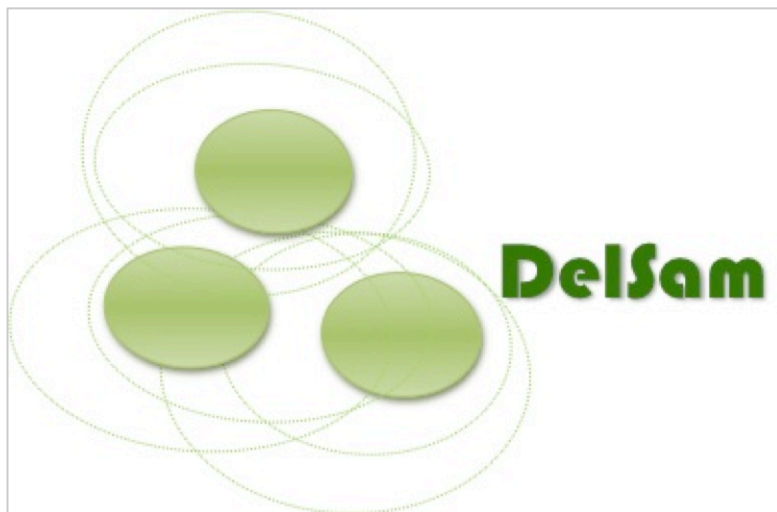
Raija Koskinen

Ungas erfarenheter av vuxna i
skolvärlden –
Crossroads-modellen, våra liv
möts i vägskälen

Ungas erfarenheter av vuxna i skolvärlden

–

Crossroads-modellen, våra liv möts i
vägskälen

Raija Koskinen: Ungas erfarenheter av vuxna i skolvärlden –
Crossroads-modellen, våra liv möts i vägskaLEN

FSKC Arbetspapper 2/2015

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Publikationen finns i PDF på vår webbplats www.fskc.fi

Helsingfors 2015

ISBN 978-952-7078-02-0

Innehåll

Innehåll	3
1 Inledning	5
1.1 Närvaron förmedlas i filmen – en kort vinjett från DelSam-seminariet 5.2.2015.....	5
1.2 Kort om sammanhanget: om projektet DelSams målsättning	6
2 Skolvärlden	7
2.1 Skolan lever i oss genom våra upplevelser	7
2.2 Skolan som ett av våra livsområden	7
3 Sociala färdigheter och självförtroende	9
3.1 Självförtroende	9
4 Empowerment.....	11
5 En beskrivning av "drama"-processen vid årsskiftet 2014 – 2015.....	12
5.1 Idén formas i diskussioner, september, oktober, 2014	12
5.2 Konkret plan görs, november 2014	13
5.3 Processen sätts i gång, november 2014.....	13
5.4 Eventuellt samarbete med en skådespelare, december 2014.....	13
5.5 Överenskommelse av samarbete görs, december 2014.....	14
5.6 Ungas samarbete med skådespelaren sätts i gång december 2014	14
5.7 Reflektioner och kartläggning av "slutprodukten" januari 2015	14
6 Crossroads-verkstad januari, februari 2015	15
6.1 Vad? Varför? För vad?	16
7 Kritiska frågor och framgångsfaktorer	17
8 Betydelsen av kontakt och förtroende	18
9 Trygghet som förutsättning	20
9.1 Att jobba i ett sammanhang med kontinuitet.....	21
9.2 Andra sätt att uttrycka sig som verktyg.....	21
10 Att använda drama eller andra kreativa arbetssätt.....	22
11 Sammanfattning och reflektioner.....	23
Referenser.....	27

1

Inledning

1.1 Närvaron förmedlas i filmen – en kort vinjett från DelSam-seminariet 5.2.2015

Petter: Kalle, när jag har haft den här juttun att jag ibland det här så har spelat lite musik, sku du ha någon biisi som du skulle kunna liksom bjuda oss på som en intro för den här sessionen

Kalle: Finns det något kriterier för det?

Petter: Ingenting! Vad som helst som du vill liksom sätta ut just nu. Någonting som är viktigt för dig.

Kalle: Joo.

Musiken som Kalle bjöd på, omfamnar gruppen unga och vuxna som sitter i sofforna på ungdomsverkstaden Sveps. Vi ser på en kort film var unga från Sveps Starten samtalar med socialtränarna Jana Kemeru och Tariku (Tarre) Ahlfors samt med skådespelare Petter Kevin. De unga läser högt då det känns som svårast. De kastar boll åt varandra i grupp och övar på att iaktta när den andra är färdig att ta emot bollen. Vi lyssnar då de unga berättar om sitt liv.

På Runebergsdagen 5.2.2015 har vi; en grupp i Vasa, en grupp i Helsingfors samlats till DelSam seminariet under rubriken:

Från förebyggande arbete till fortsatt stöd

- ***Från början av grundskolan till andra stadiet***
- ***Var finns broarna?***

Koncentration och närvaro förmedlas starkt genom filmen. Ungas berättelser för oss vuxna, professionella med olika ansvarsuppgifter, tillbaka till enskilda situationer med de unga som vi möter i vår vardag. På vilket sätt kunde vi bygga broar då unga behöver dem?

Under seminariet visades filmen under programpunkten "Drama: Ungas erfarenheter av vuxna i skolvärlden". Förrän vi såg på filmen, berättade socialtränare Tarre Ahlfors från Ungdomsverkstadens Sveps Startträning och skådespelare Petter Kevin kort om processen som förvekligades vid årsskiftet 2014 – 2015 på ungdomsverkstaden Sveps.

1.2 Kort om sammanhanget: om projektet DelSams målsättning

I projekthelheten DelSam har det under åren 2012 – 2015 utvecklats i samarbete med olika aktörer sådana arbetssätt som kan användas i arbetet med unga för att stödja ungas delaktighet i samhälle. Sveps Starträning har varit med under hela projekttiden.

Sveps Starten är en grupp för unga utan jobb och studieplats eller för den som behöver ett avbrott från studierna. I starten kan man träna att vara i grupp, att bygga upp självkänslan och att få livet i balans. På Starten får unga individuell handledning t.ex. hjälp med att kontakta personal inom vården, söka olika ekonomiska stöd, fylla i blanketter eller söka till skolor beroende på var och ens situation. Under perioden Starten är målet att den unga hittar en motiverande sysselsättning. (Sveps starten)

Projektet DelSam – Delaktig i samhället III har som mål att utveckla kunskap och arbetsmodeller som kan användas i arbetet med ungdomar som går i eller har gått ut grundskolan. Detta görs för att stödja deras delaktighet och medbestämmande när de ska hitta sig en plats i samhället efter skolan. Den primära målgruppen är unga vuxna i åldersgruppen 18-29 år som har svårigheter att hantera sin vardag och hitta sin väg till utbildning och arbetsliv. Under Delsam I och Delsam II har det framkommit att stödet för ungdomarna borde komma tidigare, så i detta projekt har vissa insatser gjorts för att nå personal som arbetar med yngre ungdomar från ca 13 år framåt. (DelSam verkställighetplan)

I detta arbetspapper är målet att kort beskriva den process som resulterade till filmen som visades på DelSam seminariet den 5.2.2015 samt reflektera över dess kritiska element. I texten ingår en del citat ur filmen, namnen på unga har dock ändrats. Processen anknyts även till aktuell forskning gällande skolan och dess roll i ungas liv. Dessutom redogörs det för andra konkreta sammanhang där drama eller andra kreativa sätt har använts i arbete med unga eller mera generellt sätt inom det sociala området. Önskan är att detta arbetspapper kunde ge inspiration för andra professionella som jobbar med unga att ordna dylika aktiviteter som en del av befintlig verksamhet. På DelSam-projektets vägnar riktas det ett varmt tack till Sveps startens unga för deras insats i processen och att de valde att dela med sig sina erfarenheter. Varm tack även till alla professionella som medverkat i processen: skådespelare Petter Kevin, filmregissör Juuso Lavonen, socialtränarna Jana Kemeru och Tarre Ahlfors.

2 Skolvärlden

2.1 Skolan lever i oss genom våra upplevelser

På individuellt plan har alla finländare någon sorts erfarenhet av skolan. Barn som på 2000-talet går i skola, deltar minst 9 år i grundläggande utbildning. Att gå i skolan ger oss upplevelser som lever i oss under hela vårt liv (Puustinen, 2014; Keltikangas-Järvinen, 2014; Hyvärinen et.al. 2014; Paju, 2011).

2.2 Skolan som ett av våra livsområden

Hur man trivs i skolan påverkas av olika faktorer som har anknytning till skolgång. Enligt lexikon betyder verbet *att trivas* det att man känner sig som hemma. Känslan skall vara schön och trygg. Skoltrivsel innebär att det känns bra att gå i skolan. Enligt Keltikangas-Järvinen (2014) påverkas skoltrivseln av

- Lärarens roll
- Kompisarnas roll
- Trygghet
- Möjlighet att påverka
- Socialklass och kön
- Skolans värderingar.

Skolerfarenheterna har bestående inverkan på individens senare livsskeden (Keltikangas-Järvinen, 2014). Skolan har även ett stort inflytande på hurdana individer vårt samhälle består av. Positiva och negativa skolerfarenheter påverkar ofta den fortsatta utvecklingen. En god självkänsla och välmående är till stora delar beroende av positiva skolerfarenheter. Under DelSam semnariet den 2.5.2015 uppmärksammades även barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (Kullberg, 2015). Hon ansåg att det är speciellt viktigt att ge positiv feedback åt dessa elever eftersom de på basis av deras specialbehov ofta bemöts med negativ uppmärksamhet på grund av deras beteende (ibid.). Dessa barn skulle även dra mycket nytta av att deras olikhet öppet diskuteras med dem och att de tillsammans med trygga vuxna får reflektera över sin egen roll t.ex. i skolgruppen (ibid. Se även Hyvärinen et.al. 2014).

Goda relationer mellan vuxna och elever i skolan är förebyggande på tre sätt enligt Lunabba (2013, 187). En god och fungerande relation möjliggör mångdimensionell insyn i elevens tidigare livshistoria och framtidsvisioner och ger goda förutsättningar att tolka elevers handlande i nya situationer. En god relation som har

betydelse innebär även att den vuxna har ett inflytande på eleven. (ibid.; se även Paju, 2011)

Frågan om delaktighet har aktualiserats även i skolmiljöer samtidigt som klientens aktiva roll och rätten till individuella valmöjligheter inom social- och hälsovården betonas (Perttula (2015, 106; se även DelSam verkställighetsplan). I samband med denna utveckling talas det även om delaktighetssamhälle (Matthies & Uggerhøj 2014). Även om diskussionen om delaktighet kan anses omfatta demokratiska drag som gynnar människors sociala rättigheter, hävdar Perttula (2015, 106 – 107) att retoriken i delaktighetspolitiken innebär även motstridiga krav för de unga.

Trots att den unga skulle behöva tid, söks utbildningspolitiska lösningar mera och mera från aktiveringsåtgärder. Dessa åtgärder kan innebära strukturella hinder som kan försvåra sysselsättningen för unga (Backman & Nyman 2014, 10 – 11). Bland annat svarigheter med ungdomsgarantin har kommit fram: *”Då upplever jag nästan ungdomsgarantin som hinder ibland (...) det finns dom där vissa som behöver ha mycket längre tid.”* *”Det blir att vi typ måste tvinga ihop något då, nåt jobbsökande eller nåt, så det känns ju inte bra.”* (ibid.)

Omgivningen för ungas socialisering har ändrats till exempel gällande familjestrukturer och mediakulturen och det ställer nya krav för utveckling i ungdomsåren (Perttula, 2015). Ändå förväntas de unga vara mogna att ta avgörande beslut gällande sitt liv även tidigare än förr. Framför allt förväntas det att de ska själva bära ansvar för sina val. (ibid.)

Gällande ungdomsgarantin har professionella ansett att det säkert fungerar bra för en stor del av ungdomarna, men det kan bli problem för unga som inte är redo för arbete eller studier, utan som kanske behöver vård eller annat stöd (Backman & Nyman, 2014, 10-11). Ungdomsgarantins tre månaders gräns blir då omöjlig att följa.

3

Sociala färdigheter och självförtroende

Människor är sociala gruppvarer (Tuomela & Mäkelä 2011, 87). ... "Människor handlar tillsammans, handlar i grupp, handlar utgående av sociala grunder och bildar tillsammans den sociala verkligheten, vilket utgör en central del av livets omgivningar". (ibid). Tuomela och Mäkelä hävdar att även om människas sociala väsen ofta anses vara en självklarhet, är inte innebörden av detta lätt att analysera. Ur psykologiskt perspektiv har Keltikangas-Järvinen (2010 och 2014) öppnat upp på ett praktiskt sätt vilka utmaningar speciellt barn och unga möter i sina sociala sammanhang. Hon klargör bland annat vilken betydelse barnens olika temperament har under uppväxt och i barnens relation till vuxna i sin omgivning (2010, 28 – 35).

Keltikangas-Järvinen poängterar att sociala färdigheter inte är samma sak som att vara social (2010, 10). Dessa blandas ofta i olika sammanhang och social temperament anses vara något positivt. Att någon är social betyder enligt Keltikangas-Järvinen att personen i fråga är intresserad av att vara i sällskap med andra människor och väljer hellre att vara med andra än att vara ensam. Hon anser att bättre uttryck för detta temperament kunde vara sällskaplighet. Var och en av oss föds med ett visst temperament. Då det gäller sociala färdigheter, är de någonting var och en kan lära sig. De sociala färdigheterna innebär att personen i fråga har förmågan att klara av sociala situationer.

Bristande förmåga i sociala färdigheter kan leda till aggressivt beteende (Keltikangas-Järvinen, 2010; Kullberg, 2015).

3.1 Självförtroende

Självförtroende byggs upp av de erfarenheter som människan får i sin omgivning och från andra människor (Puustinen, 2014 enligt Keltikangas-Järvinen, 2003). Det är viktigt att skilja åt självförtroende och självkänsla. Självförtroende handlar om det du gör. Du är medveten om din prestationsförmåga. Självförtroendet kan höjas genom att man lyckas med saker eller får höra att man gjort något bra. Självförtroendet påverkas och styrs genom kritik och beröm från andra. Självkänsla handlar om det du är. Du är medveten om den egna personlighetens värde och att du duger precis som du är. Man tycker om sig själv för den man är och inte för det man gör. Man duger även om man gör fel eller misslyckas. Har man en bra självkänsla är man inte lika känslig för kritik. Självkänslan styrs mer inifrån och handlar om egna behov, värderingar och övertygelse. (ibid.)

Skolan, vännerna och särskilt lärarna är viktiga med tanke på självförtroendets utveckling. Elevernas självförtroende har ett klart samband med skoltrivseln. Elever som har bra självförtroende trivs bättre i skolan än de elever som har svagare självförtroende. Finland har fått uppmärksamhet för goda resultat i Pisa, men i mätningar gällande elevers skoltrivsel, ligger Finland långt nere (Puustinen, 2014).

Responserna eleverna får på sitt kunnande är av stor betydelse. Skolan har fina möjligheter att stödja utvecklingen av elevernas självförtroende. Ofta räcker det bara med en människa som berättar åt barnet att hen är bra och värdefull, även om livets omständigheter annars skulle vara olyckliga, hävdar Keltikangas-Järvinen (2003, 124).

Skolan har också tillfälle att påverka positivt redan uppkomna brister på självförtroendet. I skolan uppkommer olika situationer där självförtroendet och självkänslan förändras. Eleverna får mycket respons för sitt kunnande och begåvningar även genom prov och tester. Dessa upplevelser påverkar elevens självförtroende och självkänsla. (ibid.; se även Kallio et.al., 2013)

De första skolåren är de viktigaste enligt Keltikangas-Järvinen (2014). Då får barnet en uppfattning av vad han/hon är bra på. Skolan kan stödja den ungas emotionella tillväxt genom att erbjuda stöd och kunskap i lämpliga mängder. Vid tonåren sjunker elevernas självförtroende märkbart. Flickornas självförtroende sjunker mera än pojkarnas. Vid 18 - 22 års ålder börjar självförtroende igen stabiliseras. (ibid. se även Lunabba (2013) och Hyvärinen et.al. (2014)

4

Empowerment

Även de svåra och tunga upplevelserna kan förvandla sitt väsen genom bearbetning. Det går inte att ändra det som har hänt men det finns en möjlighet att sträva till att förändra sitt eget förhållande till det som har hänt. Ur teoretisk syn talas det inom olika vetenskapsområden om empowerment (Siitonen, 1999; även Widemsek, 2014). Självförtroendet är en av de centrala elementen i empowerment. Vårt självförtroende, liksom självkänsla, självbild och identitet formas i sociala sammanhang var vi befinner oss i olika livsskeden (Siitonen, 1999, 130 -140).

I utvecklandet av teorin av empowerment (voimaantumisteoria) har (Siitonen 1999, 109 - 110) använt sig av synen på motivation som det uppfattas i teorin av motiverande system (Motivational Systems Theory, MST). Delprocesser av empowerment har klassificerats enligt en ram anpassad på basis av MST och har definierats enligt följande. Fyra kategorier som innefattar dessa betydelsefulla delprocesser är målsättningar, föreställningar om förmågor, kontextföreställningar samt emotioner (översättningar enligt Turunen, 2012, 32 - 36). Dessa delprocesser har sammanfattats kort i tabellen nedan.

Målsättningar	Föreställningar om förmågor	Kontextföreställningar	Emotioner
<ul style="list-style-type: none"> • önskvärda tillstånd i framtiden • frihet • värderingar 	<ul style="list-style-type: none"> • jaguppfattning (självbild, självkänsla, identitet) • självförtroende och självrespekt • effektivitetsföreställningar • självreglering • ansvar 	<ul style="list-style-type: none"> • acceptans • uppskattning • tillit • respekt • atmosfär • handlingsfrihet • autenticitet 	<ul style="list-style-type: none"> • reglerande och energiskapande verksamhet • positiv laddning • hoppfullhet • att lyckas och att misslyckas • etik

I processen av empowerment är alla dessa ovan beskrivna delprocesser även relaterade till varandra vilket innebär att en viss delprocess kan vara avgörande med tanke på andra delprocesser (Siitonen 1999, 118-119). Empowerment nås då ovanstående element är i betydelsefull relation till varandra (se mera även Koskinen & Puustinen, 2015). I originalkällan finns en mera omfattande tabell på finska där dynamiken mellan delprocesserna illustreras (Siitonen, 1999, 157). I praktiken kan individen få stöd i sina egna processer för att bli empowered även om ingen kan empower den andra utifrån. I dessa processer kan omständigheter (som den upplevda tryggheten och valfriheten) i den verksamhetsmiljön var individen befinner sig vara avgörande. (Se även Siitonen, 1999, 93)

5

En beskrivning av "drama" -processen vid årsskiftet 2014 – 2015

Då filmen visades under DelSam-seminariet den 5.2.2015 kunde åhörarna läsa följande text i slutet av filmen:

"Crossroads-verkstadens" syfte är att definiera den nuvarande situationen, reflektera över tillstånd och händelser, som försvårat livet och fortskridandet i bl.a. studier, samt att utveckla sina sociala och fysiska färdigheter och uppmuntra till att hitta något man brinner för. Konkreta redskap.

Denna formulering lika som namnet Crossroads-verkstad växte fram under processens gång. I detta kapitel beskrivs ursprung till processen samt i korthet vad som gjordes tillsammans med unga på Sveps Starten vid årsskiftet 2014 – 2015. Målet är att kunna redogöra för tidsram och resurser samt det konkreta: Vad gjorde vi? Varför gjorde vi det? Vem gjorde vad? Hur gjorde vi det?

5.1 Idén formas i diskussioner, september, oktober, 2014

Två DelSam-samarbetsträffar ordnas på Sveps Starten för att diskutera om förebyggande arbete och samarbete med skolorna som är i fokus i projektet DelSam III. Jana Kemer, Tarre Ahlfors samt projektkoordinatorn för DelSam III i Nyland, Raija Koskinen deltar på träffarna. Under träffarna diskuteras följande teman:

- vad kunde göras under projekttiden vid årsskiftet 2014 - 2015?
 - Kan vi göra något konkret med unga
 - Kan vi möta ungas svårigheter att vara med jämna årgångar
 - Kan vi jobba med att stödja ungas självförtroende: behovet att vara någon; man ska inte vara loser; problematiskt t.ex. närvaron i social media: "hot or not".
- grundskolans dåliga upplevelser påverkar länge
 - i skolan finns inte tillräckligt med tid att diskutera med elever
 - problematiskt då övergången från lågstadiet sker eftersom det annars sker så mycket i livet; för mycket för unga att gå igenom
 - ingen frågar: hur mår du? och ifall någon gör det så lyssnar man inte på svaret
 - det finns en risk att man blir en "skugga", man är i en grupp utan att delta i någonting (jämför även Lunabba, 2013).
- i skolan borde man
 - få veta vad man är bra på
 - få färdigheter att lära sig
 - få färdigheter att diskutera i grupp
 - lära sig sociala färdigheter.
- skolans ideella vuxna?

- de som har tagit itu med t.ex. mobbning
- sådana som skapar vi-anda i klassen
- "vad händer om jag som vuxen i skolan berättar något om mig själv?"
Var går gränsen med att vara professionell och att vara en vuxen, att vara en människa?

5.2 Konkret plan görs, november 2014

På basis av idéfasen gjordes en konkret plan att förverkliga en process som hade som målsättning att lyfta fram ungas erfarenheter från skoltiden under DelSam-seminariet den 5.2.2015. Målet var att startträningens unga (högst 10 unga vuxna i åldern mellan 17 - 25) skulle få en möjlighet att bearbeta sina erfarenheter från skolåren i form av dramaworkshops som skulle eventuellt leda till en presentation på seminariet. Enligt planen skulle dramaworkshops ingå i de ungas veckoprogram Starten. DelSam-projektresurser skulle användas för att anlita en utomstående sakkunnig inom teaterkonst. I processen kunde ingå dramatiskt arbete t.ex. i form av improvisationer. Jana och Tarre diskuterar planen med Sveps startens unga. Raija strävar till att rekrytera utomstående resurser som kunde bidra i processen/ kontakt med Teaterhögskolan anknutits.

5.3 Processen sätts i gång, november 2014

Jana och Tarre presenterar planen för unga och påbörjar en diskussion med unga om deras erfarenheter i skolan; på vilket sätt har skolans vuxna gett stöd, vad för stöd skulle de unga ha behövt? De går igenom både positiva och negativa erfarenheter; frågan vänds även till vad som borde ha hänt? Jana och Tarre informerar de unga om hur planen att rekrytera en skådespelare framskrider.

5.4 Eventuellt samarbete med en skådespelare, december 2014

Teaterhögskolan har hjälpt till med att knyta kontakter till skådespelare som är intresserade av att samarbeta med det sociala området. Första träffen ordnas med skådespelare Petter Kevin; Jana, Tarre samt Raija deltar. Idén går igenom och diskuteras. Tanken är att komma fram till en gemensam förståelse om processen och dess målsättning; Janas och Tarres syn är avgörande för om planen kan förverkligas med unga. Följande frågor är centrala under diskussionerna:

- Behov att vara sig själv, att stanna upp, att lyssna
- Att våga fungera som ledare för det som görs
- Trygghet; vad består det av?

5.5 Överenskommelse av samarbete görs, december 2014

Ett avtal görs om att Petter tillsammans med Jana och Tarre skall leda en process med Startens unga där drama ingår i någon form. Målsättningen är att erbjuda Sveps startens unga en möjlighet att bearbeta sina erfarenheter från skoltiden och att lyfta fram dem i DelSam-seminariet den 5.2.2015. Raija fungerar som stöd i bakgrunden.

5.6 Ungas samarbete med skådespelaren sätts i gång december 2014

Under Petters första session med gruppen är syftet att bekanta sig med varandra och att skapa förtroende. Petter presenterade sig själv ganska utförligt, det fanns utrymme för diskussion. De unga fick presentera sig själva. Petter fick en överblick över verkstadens innehåll och natur. Jana och Tarre deltog.

5.7 Reflektioner och kartläggning av "slutprodukten" januari 2015

Petter hade en skild diskussion med Jana och Tarre. Diskussion ordnades för att berika helheten genom att fungera som bollplank för varandra. Slutproduktens form och frågan om vad de unga är färdiga att framföra/ att bidra med diskuteras. Tanken om att de unga skulle uppträda framför seminariepubliken verkade orealistisk. Efter diskussionen definierade Petter "slutprodukten" som en audiovisuell helhet, som eventuellt innehåller någon form av fysisk närvaro: "en showcase på hur vi jobbat i Crossroads-verkstaden samt framförandet av de ungas problematiska upplevelser från skolan".

Situationer från de två sista verkstäderna filmas; materialet editeras till en 5 - 10 minuters helhet. De unga som inte vill synas på bild, behöver naturligtvis inte göra det, men eventuellt syns delar av dem och rösterna. Huruvida de fysiskt kommer att närvara i seminariet, blir öppet.

6

Crossroads-verkstad januari, februari 2015

Under Crossroads-verkstaden ordnades fem träffar med unga. Gruppens sammansättning varierade varje gång. Sammanlagt var det sju unga som deltog i processen. Petter har lett aktiviteterna i verkstaden, Jana och Tarre har varit med i sina roller. Följande aktiviteter beskrivna av Petter har ingått i processen:

- Som "öppnare" har var och en fått göra en snabb mind-map över sitt liv hittills, både ris och rosor, det som känns betydelsefullt
 - För att komma i kontakt med sitt förflutna och förhoppningsvis lägga fingret på en eller flera händelser från sin barn-ungdom och grundskoletid, som upplevts avgörande för deras utveckling
 - Uppgiften innehåller vissa inspirerande element, för att öka deras medvetenhet och insikt över vad de upplever som viktigt och meningsfullt.
 - Detta har de gjort och gör, utanför verkstaden, också tillsammans under ordinarie Sveps, de unga valde själv huruvida de presenterade mind-maps för varandra eller inte
 - För att underlätta dem att ta tag i händelser inför vårt arbete
- Att bearbeta konkret en problematisk händelse, genom att uttrycka den tillsammans
 - För att gå in på dessa, ofta känsliga ämnen, använde Petter sig av andras berättelser, fiktiva eller sanna, ur olika litterära verk.
 - Unga läser i tur och ordning stycken ur texterna, för att komma i kontakt med känslor och våga bearbeta dem tillsammans.
 - Som stöd, men också utmaning, använde Petter sig av gestaltterapeutiska element till berättandet, där man medvetet och öppet iakttar och beskriver ens känslor, fysiska och psykiska, t.ex. spänningar, nervositet o.s.v.
 - Detta för att så småningom gå in på de personligare händelserna.
- Många nya och vissa som inte från förra gången kom
 - vi diskuterade mycket
 - alla presenterade sig själva
- "Psykofysiska" övningar om kropps- och känslomedvetenhet

Petter: "det här är grundställning i boxing

vänstra foten här framme

och helt avspänt

det här är egentligen en jätte jätte bra grej liksom att kunna i livet överhuvudtaget

Balans och avspändhet"

Frågan om huruvida filmandet är ok behandlades med unga i mitten av januari. Efter en diskussion togs filmning in som ett sätt att lyfta fram ungas erfarenheter i

seminarium. En utomstående person kom med i processen: Juuso Lavonen ansvarade för filmandet.

6.1 Vad? Varför? För vad?

Drama, eller rättare sagt dramatiska övningar togs in för att stödja ungas bearbetning av sina erfarenheter i skolvärlden: på vilket sett hade de fått stöd av vuxna i skolan: vad kommer de ihåg som positivt, vad som negativt. Vad för slags stöd skulle de ha behövt och när? Processen ledde till att de unga kunde öva på sociala färdigheter i praktiken med hjälp av fysiska övningar.

7

Kritiska frågor och framgångsfaktorer

För att kunna öppna upp den processen som förverkligades i Sveps Starten vid årsskiftet 2014 – 2015 har reflekterande diskussioner i olika sammansättningar förts både före och under processen samt vid avslutningen. De sammanlagt sju unga som deltog har efter processen diskuterat både i grupp och enskilt med socialtränarna från Starten Tarre Ahlfors och Jana Kemerli. Socialtränarna har även deltagit i en gemensam diskussion med skådespelare Petter Kevin och DelSam projektkoordinator Raija Koskinen för att avsluta processen.

De unga har upplevt processen som överlag positiv. De unga som deltog i DelSam seminariet 5.2.2015 och såg på filmen där, har varit nöjda med filmen samt hur den togs emot av seminariedeltagarna. Flera av de professionella som såg filmen under seminariet, önskade att den kunde visas t.ex. i utvecklingssyfte på personalmöten eller användas även som utbildningsmaterial. I och med att unga i filmen berättar även känsliga, personliga ärenden, beslöts det i DelSam-projektets styrgrupp att filmen inte skall visas i något annat sammanhang även om unga skulle själva ge lov till det. Filmen sparas som DelSam-materialet under projekttiden.

I de avslutande diskussionerna har vi professionella; Jana, Tarre, Petter och Raija fokuserat på att kunna lyfta fram de kritiska element som ska uppmärksammas i fall en motsvarande process ska förverkligas i ett annat sammanhang. Dessutom har vi haft en strävan att uppmärksamma vad vi har lärt oss under processen.

Inom den professionella diskussionen kände vi hos oss själva igen behovet av att kunna förmedla det mest viktiga i processen: närvaron och kontakten. Då någonting värdefullt i en engångsföreläsning beskrivs för utomstående, tar skribenten en risk att bara det yttre förmedlas. Genom att upprepa olika beskrivna skeden mekaniskt i ett annat sammanhang är oftast inte ändamålsenligt då det är frågan om att bemöta människor. Med att beskriva processen önskar vi mest att det inspirerar till nya processer som kan vara lyhörda till unika behov av unga och deras särskilda sammanhang.

8

Betydelsen av kontakt och förtroende

För att kunna förverkliga en process där kreativa arbetssätt används för att bearbeta erfarenheter med unga i risk för marginalisering, behövs en djupgående förståelse om vad meningsfulla kontakter och förtroende består av. Jana och Tarre beskrev som den viktigaste förutsättningen att de professionella som är med, förstår vad det handlar om att vara närvarande.

Jana beskrev Petters sätt att vara i kontakt med de unga som deltog: *”Hans sätt att kunna uttrycka sig så flummigt och klart på samma gång har fungerat så bra”*. För att kunna tänka dialogiskt tillsammans behöver vi enligt Isaacs (2001, 49 - 54) lära oss:

1. att handla konsekvent: relation mellan uttryck, handling och resultat
2. att skapa flexibla strukturer för interaktion: diskussionen pågår på flera plan, även under ytan, man övar intuitiv förmåga
3. att ge utrymme för dialogen: diskussionsatmosfären påverkar deltagarnas tänkande och handling.

Petter skrev ner sina reflektioner för processens mellanrapport i mitten av januari:

”Mycket handlar om tillit, märker jag, och det känns som om vi får ta det väldigt lugnt och med små steg i taget, inte skapa prestationsångest. Samtliga verkar intresserade. Överlag tycker jag att vi lyckats skapa en trygg, koncentrerad och fruktbar stämning.”

Betydelsen av tillit poängteras även av Perttula som har forskat i skolkurators arbete (2015). Han lyfter fram en kombination av tillit och planlighet. Tillit betyder att man tål och accepterar osäkerhet utan att ge upp och utan att bli handlingsförlamad. Planlighet hänvisar till tänkande och praktik som strukturerar arbetet. Planlighet möjliggör nya tolkningar relaterade till förändringar i situationer; nya tolkningar kan göras utan att förlora målet i arbetet. Enligt Perttula, har dessa element av tillit och planlighet en koppling till kritisk reflektion, som kan bidra med följande element i ens arbete:

- att lösgöra sig från strävan att nå kunskap som objektifierar
- att klara av osäkerhet; att icke-veta som en form av kunskap
- Begreppsliggöra samt möjliggöra alternativa sätt att se saker och fenomen samt relationerna mellan dem.

I avslutande diskussioner efter Crossroads-verkstaden, tangerade uttryckt av Jana, Tarre och Petter dessa teman med följande ordval:

- behöver stanna upp
- för att kunna acceptera att man inte vet varför man finns till, behöver vi interaktion med varandra
- att den andra kan leva in i den andras situation
- för att kunna tala om det med varandra behöver vi sociala färdigheter
- det gäller bara att släppa, vara modig och ge upp.

9

Trygghet som förutsättning

Som en grundförutsättning för att unga deltog aktivt i processen, var att de bekanta socialtränarna, Jana och Tarre var med under hela processen. Dessutom var det viktigt att Jana och Tarre samtidigt både befann kvar i sina trygga roller i relation till de unga och samtidigt flexibelt deltog tillsammans med de unga i övningar samt diskussioner.

På konkret plan, var det en viktig förutsättning att processen förverkligades inom en verksamhetsform där det ingår diskussion i programmet. Det skulle eventuellt vara svårare att kunna skapa en likadan trygghet i en verksamhetsform där det finns behov att prestera någonting konkret till exempel för utomstående beställare inom vissa tidsramar.

Att våga sätta sig in i en process i vilken slutprodukten inte är klar, förutsätter att de professionella har tillräckligt med verktyg och kunskap för att kunna ge sin fullständiga närvaro till det som pågår, utan att behöva ty sig till de yttre ramar eller till manualer. Är man tillräckligt erfaren och har tillräckligt med verktyg i bagaget är det möjligt att kunna lita på att processen bär frukt på ett eller annat sätt. Med Petters ord: *”Att jobba utgående från det som vi har just nu”*. Enligt Siitonen förstår den som är empowered att det inte går att empower den andra. I stället är det eventuellt möjligt att hjälpa till att människan lär känna igen, skapa och kanalisera sina krafter. Detta kan göras genom att främja en kultur som stöder välfärd, öppen kommunikation, respekt, uppskattning och tillit. (Siitonen, 1999, 96)

Jana poängterade hur viktigt det är *”att hela tiden förmedla på olika sätt att ens människovärde inte är fast vid det som en presterar, inte fast på hur något lyckas; vi är värda i varje fall”*. I den trygga närvaron har alla deltagare möjlighet att vara med på sitt eget sätt. Alla, både unga och vuxna har tillfälle att leva in i den andras situation.

Gruppaktivitet fyller enligt Parviainen (2008: 192 – 197) följande behov:

- att kunna ansluta sig
- att kunna delta som en själv
- att kunna känna sig accepterad och hörd
- att kunna bearbeta känslor och erfarenheter på ett tryggt sätt.

Ytterligare medför aktiviteten glädje, hjälper en att orka, är rehabiliterande och empowerment- främjande samt stöder med att kartlägga ens livssituation. Dessutom ger jämlika lätt positiv feedback åt varandra vilket ökar ungas förståelse om hur unika och samtidigt lika de är. (Parviainen 2008: 199)

9.1 Att jobba i ett sammanhang med kontinuitet

Processen byggdes nu med tidsramen där målet var att lyfta fram ungas erfarenheter från skoltiden till DelSam seminariet den 5.2.2015. Det var nyttigt att ha en konkret målsättning för processen och att det skulle innebära att det som man väljer att lyfta fram kan få uppmärksamhet i ett större sammanhang. Även om det var bra att ha en tidsram, så upplevde ändå Tarre och Jana att det fanns för lite tid: *"Att de unga skulle ha haft så mycket att säga, så mycket de skulle ha behövt bearbeta..."*

I och med att Sveps Startens unga är i olika livssituationer, var det olika sammansättning av dem på plats under de enskilda träffarna inom verkstaden. Trots detta hölls grupprocessen bra ihop genom t.ex. Petters korta förklaring i början av varje tillfälle om varför vi sitter här. Fokuset hölls konsekvent på unga och deras erfarenheter och att de skulle ha möjlighet att få tag på något viktigt. Fokusering kunde ta uttryck som: *"Skit i filmen... skit i seminariet... processen är det viktiga..."*

Dessutom diskuterade de unga sinsemellan samt med Jana och Tarre mellan träffarna om det som hade gjorts. Allt detta bidrog till att upprätthålla en neutral och intensiv spänning, där de unga samtidigt utsattes till att komma bort från sin bekvämlighets zon även om de kunde uppleva att de inte måste ge sig in i något de inte väljer själv att vara med i. I empowerment-främjande processer i grupper har det känts igen tre steg som förekommer ofta: 1) att initiera processen (initiation), 2) att hålla upp processen (sustaining) och 3) att komma vidare (moving on) (Adams, 2008, 130 - 135)

9.2 Andra sätt att uttrycka sig som verktyg

Mera ur ett generellt perspektiv, var och en av oss människor kan få nya öppningar i livet då vi kommer i kontakt med någonting nytt. Det kan vara frågan om nya människor, nya saker, nya miljöer. Nya öppningar av detta slag innebär en möjlighet att förstå sig själv och sina erfarenheter bättre. Med ny instinkt kan man sedan forma om sin självbild och förstärka sitt självförtroende.

I Crossroads-verkstaden var det med drama övningar frågan om med Petters ord: *"Bistånd av psykofysiskt tränad kropp, som under varandet tillsammans, i jämna mellanrum sätter igång handling..."* Igen mera generellt är det frågan att få med en utomstående person med specifik kunskap samt en personlig insikt och genuint intresse. Dessa element ger möjlighet att kunna bli bekräftad som ung. Vidare kan man tänka sig att genom att det kommer en utomstående person med, struktureras arbetet eventuellt på ett sådant sätt som öppnar nya möjligheter för unga. Samarbete mellan verkstäder kunde möjligen vara ett alternativ till att förverkliga den här typens helheter i och med att många verkstäder har personal med specialkunskaper.

10

Att använda drama eller andra kreativa arbetssätt

Drama och andra kreativa arbetssätt har använts inom det sociala området relativt brett (se t.ex. Malte-Colliard et.al, 2013; Parviainen, 2008; Känkänen, 2013; Westerling, 2009). I detta sammanhang kan det vara värdefullt att skilja åt då något kreativt oberoende av form (bildkonst, teater, dikt osv) görs utgående från behovet att uttrycka sig och då det görs i syfte att genom användning av den kunna bearbeta någonting i livet. Den presenterade tudelningen är konstgjord på många sätt eftersom livet är en helhet. Ändå går det att skilja åt när det är frågan om rent konstnärliga ambitioner och när det är frågan om att fokusera på något med hjälp av verktyg som utvecklats inom det konstnärliga området.

Drama är att leka på allvar, anser Heikkinen (2004, 129). Han menar att inom dramapedagogik kan man erbjuda nya synvinklar till det som man tidigare har lärt sig. Att använda sig av drama innebär att ha som mål att bygga broar mellan teater och pedagogik, mellan estetik och etik samt mellan individ och grupp. Dessa broar är betydelsefulla som "in-between"- utrymmen och de kan möjliggöra lärandet då deltagarna förbinder sig till att undersöka det valda temat tillsammans. Bredare menar Heikkinen att det är frågan om hur vi förflyttar oss från estetiska erfarenheter till social verklighet och tvärtom. Med andra ord innebär det att bygga upp sin kulturella och sociala identitet med hjälp av dramatisk fiktion och roller och att skaffa information och förståelse om oss själva och om världen vi lever i. (ibid.)

Inom ungdomsverkstaden Sveps har Crossroads-processen väckt även bredare intresse och det finns planer att förverkliga något liknande på mera kontinuerlig basis. Likadana övningar som gjordes nu med ledning av skådespelare Petter Kevin som stöd för diskussioner, kommer eventuellt i fortsättningen att användas för att bearbeta situationer som förekommer t.ex. vid släktträffar och då man bli kallad till en arbetsintervju – situationer där fokuset är på vad andra tänker om en och situationer där oron kryper in: hur kommer jag att klara av det?

Det kommer alltid nya situationer i livet och det behövs verktyg för att kunna hantera dessa. Att använda sig av sakkunniga i drama eller andra kreativa sätt inom det sociala området kan ge nya möjligheter för att hjälpa klienten på ett nytt sätt. Mera etablerat samarbete mellan kultursektorn och det sociala området kunde bidra till att kulturen oftare ses som en naturlig resurs.

11

Sammanfattning och reflektioner

Vi satsar mycket resurser i vårt samhälle för att aktivera och delaktiggöra unga. Egentligen borde vi kanske lyssna noggrannare på hur unga ser på vårt samhälle. Är det kanske så att de unga som inte klarar av att hitta sin plats i vårt samhälle egentligen kunde öppna våra ögon för om något är på tok i vårt samhälle?

Maktutövning och tvångsåtgärder får sällan goda följder. Som en del av DelSam-projektet har det förverkligats s.k. Bikva-intervjuer både i Nyland och i Österbotten (Koskinen & Puustinen, 2015; Backman & Nyman, 2014). Genom dessa intervjuer har unga och personalen kunnat komma fram med sina erfarenheter. Enligt Backman & Nyman (2014, 11) har det kommit fram att en del av de unga upplevde att tvångsmetoder och hot om bestraffningar gör att de tappar motivation att arbeta när deras egna intresseområden och önskemaål inte tas i beaktande: *”Ja det är ju inte heller så bra att tvinga dom till oss heller för vi kommer ingen väg heller med ungdomar som inte vill prata med oss.”* Motstånd i samarbetet och förutfattade meningar om myndigheter kommer in som en faktor i bemötandet av unga klienter. (ibid.)

Utgående från Perttulas (2015, 106–107) analys, som baserar sig på nuläget inom utbildningspolitiken, är det egentligen sannolikt att det i en nära framtid även satsas mera på olika aktiveringsprogram som riktas till unga i slutskede av grundskolan, som unga sedan kan reagera på. Perttula uppskattar att de unga kan delas i fyra olika grupper enligt sina reaktioner till dessa åtgärder:

1. Unga, som förflyttar sig relativt smidigt utan problem till utbildning och in i arbetslivet. Dessa unga representerar den s.k. normungdomen.
2. Unga, som har mycket problem med sina studier och med att komma in i arbetslivet. Dessa unga är långvariga klienter inom olika aktiveringspolitiska och delaktighetgörande (osallistamistoimenpiteet) åtgärder.
3. Värdebundna unga (Arvosidonnaiset luopujat) som på basis av sin värdegrund har gjort ett medvetet beslut att vägra delta i systemet De nöjer sig med en minimal inkomst och deras liv får betydelse genom aktiviteter i olika samfund. De vill inte tvångsaktiveras till någonting. Bland dessa unga kan det finnas sådana som letar efter möjligheter att identifiera sig i någon politisk extremistisk rörelse.
4. Unga (Anomisiet luopujat) som har gett upp efter att ha fallit mellan systemen och som inte nödvändigtvis har någon kontakt med andra. Dessa unga har drivits till att ge upp. De har inte gjort ett medvetet beslut att ge

upp men de är inkapabla att ta emot den hjälp som erbjuds år dem. Ur systemets synvinkel medikaliserar deras problem ofta. Dessa unga mår verkligen dåligt och många sorts problem hopar sig i deras liv. Kontrollsystemet följer upp deras situation eventuellt regelbundet, men det betyder inte att någonting konkret skulle ske.

Mycket borde göras i förebyggande syfte många år förrän de unga kategoriseras till olika grupper (jämför t.ex. Perttula ovan samt Ikäheimo, 2015, 17 - 21). På vilket sätt kunde skolan som miljö fungera bättre för både unga och vuxna? Hur kunde andra vuxna/professionella stödja skolan i dess grunduppgift? Hur kunde man förebygga? Vem ska bygga broar då sådana behövs? Material från DelSam-seminariet 5.2.2015 erbjuder en del redskap för professionella som möter unga under skolåren samt vid övergångarna (DelSam III webbplats).

Det går inte att undvika att vi traumatiseras i olika livskeden i vår kontakt med andra människor. Att lära sig det sociala samspelet, är så mångfacetterad att ingen får lärdomen utan problem. Dessutom blir vi aldrig färdiga inom området. På basis av etnografisk studie i skolvärlden, har det bland annat utvecklats en reflektiv modell som kan stödja skolans vuxna att utvärdera deras relationer med unga i skolan (Lunabba, 2013, 188- 190). Denna modell bygger på ett relationsperspektiv och den är utvecklad för att insatser kunde mobiliseras innan det förekommer problem. Tre element i relationer utvärderas: insyn, inflytande och den emotionella atmosfären. Som Lunabba (2013, 190) konstaterar på basis av sin forskning i skolmiljöer: *"Relationer är dynamiska liksom det sociala livet överhuvudtaget. Detta innebär att alla relationer förändras och utvecklas."*

Det finns mycket forskning och goda modeller som har utvecklats för att förebygga marginalisering t.ex. i skolmiljöer (Poikkeus et.al. 2013). Det som ofta brister, är implementeringen av dessa. I allmän diskussion och på politiska arenor får förebyggande arbete vanligtvis varmt stöd. Det anses vara förnuftigt att satsa på sådant som kan förhindra problem. Svårt blir det i det skedet när man borde se till att det skulle finnas utrymme för detta till exempel i skolans vardag. Förebyggande arbete går oftast inte att mäta. Det är svårt att sätta pris på den stunden som ger en vuxen en möjlighet att ge sin ovillkorliga närvaro för den unga: att kanske dela på ungas ångest av att vara människa och ändå ge sitt stöd som vuxen. Dessa stunder förverkligas inte som naturligtast genom att beställa tid på systemets villkor. Tiden kan ändå vara ett avgörande redskap för att strukturera de verksamhetsmiljöer där unga möts. Planenlighet kan upplevas som empowerment-främjande. Arbetspappret avrundas med två citat av Petter ur filmen producerats som en del av Crossroads-verkstanen:

*"Specialitet att vi är här
tillsammans
i livet
just nu".*

*"...men de här tennisbollarna är granna och glada de här färgerna det är liksom huisigt.
det som vi håller på här i ringen är det samma sak att kasta bollen åt varandra.*

Förrän du kastar bollen så ser du att den som tar emot bollen är färdig att ta emot den:

Petter till Krister, Krister till Tarre, Tarre till Sven, Sven till Anna...

Referenser

Adams, Robert (2008) Empowerment, participation and social work. New York: Palgrave Macmillan.

Backman, Ann & Nyman, Hanna (2014) Utvidgad handledning – vägen till sysselsättning för unga vuxna. FSKC Arbetspapper 1/2014
<http://fskc.webbhuset.fi/Site/Data/2067/Files/Bikva%20FSKC%20Arbetspapper%20Final-2.pdf> (laddats ner 2.3.2015)

DelSam III webbplatse
http://www.fskompetenscentret.fi/vart_jobb/projekt/projektet_delsam/ (laddats ner 2.3.2015)

DelSam III verkställighetsplan
http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/DelSam%20III%20preliminaer%20Overkstaellighetsplan%204_9.pdf (laddats ner 2.3.2015)

Heikkinen, Hannu (2004) Vakava leikillisuus, draamakasvatusta opettajille. Kansanvalistusseura.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24952/9789513940065.pdf> (laddats ner 25.2.2015)

Hyvärinen, Reetta & Riitanoja, Anna-Leena & Särkelä, Elina (2014) Peruskoulu samuuden, erilaisuuden ja toiseuden kokemuksien tilana teoksessa Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi & Muranen, Päivi & Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot vuosikirja. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy: Tampere. 63 – 72.

Isaacs, William (2001) Dialogi ja Yhdessä ajattelemisen taito. Helsinki: Kauppakaari.

Ikäheimo, Salla (2015) Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveystalvelujen käyttö ja kustannukset teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) Nuoret luukulla Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 160.

Kallio, Kirsi & Stenvall, Elina & Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni (2013) Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisemisen välineenä teoksessa Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena(toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Helsinki: University Press. 69 – 87.

Koskinen, Raija & Puustinen Annika (2015) På spaning efter självförtroende som flytt - personalen och unga på ungdomsverkstäder. Ett arbetspapper inom projektet DelSam III, publiceras 6/2015.

Kullberg, Sofia (2015) SPERES Barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Vikten av stöd och tidiga insatser för en god skolgång. En presentation i DelSam-seminariet 5.2.2015.

http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/Speres%20Delsam%20III%20semi%205_2_15.pdf (laddats ner 4.4.2015)

Keltikangas-Järvinen, Liisa (2014) Maailman paras koulu. WS Bookwell Oy: Juva.

Keltikangas-Järvinen, Liisa (2010) Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. WS Bookwell Oy: Juva.

Keltikangas-Järvinen, Liisa (2003) Hyvä itsetunto. WS Bookwell Oy: Juva.

Känkänen, Päivi (2013) Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. THL tutkimuksia 2013_109.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1 (laddats ner 24.2.2015)

Lunabba, Harry (2013) När vuxna möter pojkar i skolan – insyn, inflytande och relationer. Mathilda Wrede-institutes forskningsserie 1/2013.

http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/PUBL_FORSK_01_2013_Avhandling%20Lunabba4497.pdf (laddats ner 25.2.2015)

Malte-Colliard, Katri & Marjukka Lampo (toim.). Voimaa taiteesta - Malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu, Tampereen yliopisto, 2013. http://www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa_tauteesta.pdf (laddats ner 25.2.2015)

Matthies, Aila-Leena & Uggerhøj, Lars (2014) (eds.) Participation, Marginalization and Welfare services Concepts, Politics and Practicies Across European Countries. Ashgate: Surrey.

Paju, Petri (2011) Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana. Nuoristutkimusverkosto / Nuoristutkimusseura Julkaisuja 115.

Parviainen, Maarit (2008) Luovasti siltaa sisimpään. Teoksessa SOCCA ja Heikki Varis-instituutin julkaisusarja nro 11 Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Helsinki: Yliopistopaino.

http://www.socca.fi/files/91/Nae_minut_kuule_minua_kokemuksia_ryhmista.pdf (laddat ner 24.2.2015)

Perttula, Rauno (2015) Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/45264/978-951-39-6076-6_vaitos20022015.pdf?sequence=1 (laddats ner 24.2.2015)

Poikkeus, Anna-Maija & Rasku-Puttonen, Helena & Lerkkanen, Marja-Kristiina & Kuorelahti, Matti & Siekkinen, Martti & Kiuru, Noora & Nurmi, Jan-Erik (2013) Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä teoksessa Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena(toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Helsinki University Press. 111 - 120.

Puustinen, Annika (2014) Ungdomars självförtroende. En föreläsning på ungdomskurs i Helsingfors 7 – 9.11.2014 arrangerat av Svenska Hörselförbundet rf.

Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto: Oulu. <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf> (laddats ner 24.2.2015)

Sveps starten
<http://www.sveps.fi/tjanster/starten/>(laddats ner 2.3.2015)

Tuomela, Raimo & Mäkelä, Pekka (2011) Sosiaalinen toiminta i Kotiranta, Tuija & Niemi, Petteri & Haaki, Raili (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus Helsinki: University Press. 87 – 112.

Turunen, Jenny (2012) "Han har nog varit en ganska oersättlig hjälp" – En kvalitativ studie om den frivilliga stödpersonens betydelse för ungdomen inom barnskyddets öppna vård. Examensarbete Socionom (yh) Arcada.

Westerling, Marika (2009) Kalevala för alla Teater, invandrare och solidariskt integration. FSKC Rapporter 5/2009.

Videmsek, Petra (2014) From Definition to Action: Empowerment as a Tool for Change in Social Work Practice i Matthies, Aila-Leena & Uggerhoej, Lars (eds.) Participation, Marginalization and Welfare services Concepts, Politics and Practicies Across European Countries. Ashgate: Surrey. 63 – 76.

AB DET FINLANDSSVENSKA KOMPETENSCENTRET
INOM DET SOCIALA OMRÅDET - FSKC
Georgsgatan 18 A, 00120 Helsingfors
www.fskc.fi